وریا ئەحمەد

حاجی عەبدوڵڵای دەف زەن

میللەتانی جیهان شانازی بە کەلە هونەرمەندو ئەدیبو زاناو پیاوە بلیمەتو ناودارەکانی خۆیان دەکەن ... ساڵ بە ساڵ لە یادی ڕۆژی لەدایك بوونیاندا ئاهەنگ دەگێڕنو یادی کۆچکردنیان دەکەنەوە ، میللەتی ئێمەیش وە نەبێ پیاوی گەورەو کەلە زاناو ئەدیبو هونەرمەندی ڕەسەنو لێهاتووی نەبووبێ ، بەڵکو بەدەیان بگرە بە سەدان خزمەتگوزارو لە خۆبوردووو داهێنەرو بلیمەتو ناوداری هەبووە ... لێرەدا ناوی هەندێ لە دەنگخۆشو ئاواز خوانانی بلیمەتی کۆچکردووی هەندێ لە شارو شارۆچکەکانی کوردستان بەنموونە دێنینەوە :ـ

● (قوندیل) ناز ناوی دەنگخۆشێ بووە ، ناوی تەواوی (مەلا عەبدوڵلای ڕەواندزی) بووەو دۆستی شاعیری نەمری کورد (وەفایی) بووە .

● (حەبیبوڵلای ئەکبەر دەلاك) باپیری گۆرانی بێژی ناودار (ناسری ـ ڕەزازی) بووەو «واتە باوکی دایکی» ، خەڵکی شاری سنە بووەو گەلێ دەنگخۆش و لێهاتووبووە ، هەر لە شاری ناو براودا دەنگخۆشێکی ناوداری دیکە هەبووە بە ناوی (ئاورەحمان دەواغچی) .

● لە سلێمانی (دەروێش عەبدوڵڵای شمشاڵ ژەن) هەبووە کە شاعیری نەمر گۆران لە شیعرە بە ناو بانگەکەیدا «دەروێش عەبدوڵڵا» ناوی هێناوەو بە ووردی باسی دەنگخۆشی ئەو هونەرمەندەی هۆنیوەتەوە ، ئەوەتا دەڵێ :

ئەوەندەم بیست لە مۆسیقا خرۆشی ڕۆحی بێگانە
میزاجی کوردەواریم تێکچووە ، دەرویش عەبدوڵڵا
لە بیتهۆفن گەلێ زیاتر بە ڕۆحم ئاشنای وەڵڵا
دە ئەی دەروێش ؛ سکالآیێك لەگەڵ ڕۆحی کلۆڵم کە

هەر لە شاری سلێمانیشدا (دەروێش عەبدوڵلای دەف زەن) ژیاوە کە ساڵی (1940) لەتەمەنی (40) ساڵیدا بە خۆیو (سەیزادە)ی ژنی هاتۆتە شاری سلێمانی ، بەڵام ئەمەیان (دەف زەنو دەنگخۆش) بووەو ، ئەوی گۆران (شمشاڵ ژەن) بووە ، دەروێشی دەف زەن کاسێتێکی لە دوا بەجێ ماوە کە بریتی‌یە لە ستایشو گۆرانیو شتی ئایینی ، هەر دیسان لە سلێمانی (ئەحەی ناسر) هەبووەو گەلێ دەنگخۆشو بلیمەت بووە .

● لە (سابلاخ ـ مەهاباد) دا دوو دەنگخۆشی گەلێ بە ناوو دەنگ هەبوون ، یەکەمیان : ناوی (حوسەینی قاقی)و ئەوی تریان (سەعیدی ماملێ) بووە کە دەکاتە باوکی هونەرمەند نەوە بە نەوە فۆلکلۆری ڕەسەنی سەدەکانی پێشووی نەتەوەکەمان بپارێزنو بە ئێمەی بگەیەنن .

ـ شاری هەولێری خۆشەویستیش وەکو هەموو شارو دێهاتەکانی تری کوردستان بێ دەنگخۆشو بلیمەت نەبووە .

خوێنەرانی ئازیز : والەم نووسینەمدا بە پێی توانا هەوڵی ئەوە دەدەم لە گەڵ هونەرمەندێکی دەنگ خۆشو مەقام زانو دەف زەنی شاری هەولێردا ئاشناتان بکەم ، بۆ ئەوەی ئەستێرە بەرزەکەی ئەو هونەرمەندە نەمرەمان لە ئاسمانی هونەری کوردیماندا هەمیشە درەوشاوە بێت ، ئەویش

هونەرمەند «حاجی عەبدوڵڵای دەف زەن»ە .

- (حاجی عەبدوڵڵای دەف زەن)ی رەحمەتی ساڵی (1902)ی ز ئە شاری هەولێردا چاوی کردۆتەوە ، باوکی ناوی (دەروێش یونس) بووە .

لە دیوانەکەی شاعیری نەمر (ساف هیرانی)دا نووسراوەو دەڵێ :ـ

[ساف ، هەمیشە چەن دەروێشێکی دەنگخۆشی لە لابووە بەتایبەتی (فەقی خدرو دەروێش مستەفاو حاجی عەبدوڵڵای دەف زەن) کە لە کۆڕی شاعیری ناوبراودا دەنگیان هەڵدەیناو باڵندەیان بە هەواوە دەوێستان ، بە تایبەتی کە هەڵبەستە تەڕو ئاودارەکانی (ساف) یان دەخوێند ، ناو براویان بە جارێ دەخرۆشاندو بۆیان دەهەژاوەو وەکو ڕێژنە باران فرمێسکی بەسەر ڕوومەت و ڕیشدا هەڵدەوەراند .

هەرکاتێکیش ساف بچووبایە هەولێرو دەشتی دزەییاتی یا ناوچەی زینوێ شێخی و شوێنانی تر .. بە بێ هاوەڵی دەنگخۆش ڕێگای نەدەگرتە بەر . حاجی لە تاف لاوێتیدا زۆر هلتووچۆی ساف کردوو و لای ماوەتەوەو ژنی دووەمیشی ئەوێدا هێناوە کە کچێك یا زیاتری لەو ژنە لە پاشدا بە جێ ماوە ، چونکە بنەماڵەی حاجی ئێستا لە شاری هەولێر لە گەڕەکی (عارەب) دادەنیشن و دوو کوڕی لە دوا بەجێ ماوە یەکیان (ستلار) و ئەوی تریان (موحەمەد) ە ئەم وێنەیەی (حاجی) یشمان هەر لای ئەو دوو کوڕەی دەسکەوت ، وەکو باسیان کرد وێنەکە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی (1960)][*] .

مەقامی (شووروودیوان دەشت و حوسەینی و قۆریات و .. هی تریش) ی خوێندووە ، دەنگی حاجی لەو کاسێتەی دەستم کەوت لە گەڵ دەنگی خوالێخۆشبوو (سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی) دا جیا ناکرێتەوە ، بەڵام بەداخەوە دەوروپشت و بنەماڵەی حاجی هانیان نەداوە بۆ ئەوەی دەنگی خۆی لە ئێسگەدا یا لەسەر (گرامەفۆن ـ قەوان) تۆمار بکات ، ئەگینا ئێستا ناوی وەکو کەڵە دەنگخۆشە ڕەسەنە کۆچ کردووەکانمان لە مەیدانی هونەردا بە نەمریی دەمایەوە ، چونکە دەنگی حاجی وەکو دەنگی (سەی ئەسکەر) بڵندو بەرز بووە بەڵام ناسکتربووە ، ئەمە قسەی هاوەڵ و برادەرانی (حاجی) یە ، کە کاتی خۆی لە مەولوودو قورئان خوێندندا پێکەوەبوون ، لەوانە (مەلا جەردیس و سەید ئیسماعیل و مەلا سابیرو .. هی تر) وە هەر لەوانم گوێ لێ بووە کە (حاجی) گوتن و شێوەو ئسووڵی مەقام لە (عەلی کۆر) فێربووە ، کە دەنگخۆش و ناودار بووە لە شاری هەولێرداو ، خاڵی (حاجی) بووە .

دەگێڕنەوە دەڵێن لە (نەوەکانی) پێش (حاجی) یشدا دوو دەنگخۆشی زۆر بە ناوودەنگ هەبوون لە هەولێردا یەکیان ئەو (عەلی کۆر)ە بووەو ئەوی تریانی (شەهابە) ، دەربارەی شەهابە دەڵێن وەختی خۆی مەقامزانی عیراق (گوبانچی) زۆری بە دڵ بوەو زۆر ڕێزی لێگرتووە ، گوایە کەم مەقام زان و مەقام شوناسی وەکوو شەهابە هەڵکەوتووە ، ناوبراو هەتیوو بێکەس بووە (سەید مەردان) ناوێك کە دانیشتووی شاری هەولێربووە بە خێوی کردووە .

شەهابە هەرگیز گەرم نەدەبووو ساز نەدەدرا ، شوشەی مەی هاوسەری بووەو دەم نادەم بەسەریەوە ناوەو ئەوجا چریکەی دەنگی بە جۆشی بەرزبۆتەوەو بووە بە خۆراك بۆگیانی تینووی گوێگرانی ، یەکێك لە قوتابیانی شەهابە لە هەولێردا (شەوکەت)ە ، کەناوی هونەریی (مشکۆ)یەو لە مەقامی حوسەینی و بەیات و قۆریاتدا گەلێ لێهاتووە .

بگەڕێینەوە بۆ بەسەرهاتی (حاجی) ، دوای هاتنی ئینگلیز بۆ عیراق (حاجی) ماوەیەکی لەناوچەی هەریرو باتاس

به (پۆلیس)ی بردوّته سەرو لە پاشاندا بووە بە بانگدەر واتە (مۆذن) لە مزگەوتی (ئالتی بەرماغ) واتە (شەش ئەنگوست)و سەرەڕای خوێندنی ستایش و قورئان و مەولوود گۆرانی دلداریشی واتە (غەزەل)ی خوێندووەو زمانی تورکی و عارەبی و فارسی زانیوەو مەقام و گۆرانی پێخوێندوون . زۆربەی جار مەولوودی بە (مەولە جانەم) دەست پێکردووە کە لە هەڵبەستی (ئەمین شنۆیی)و لە سەر مەقامی (شوور)ە ، تا ئێستاش (سەید ئیسماعیل) لەسەر هەمان ڕێ و شوێنی حاجی ی مامۆستای دەڕوات و مەولوود هەر بەو شیعرە دەست پێدەکات . (کانی) شاعیری نەمری هەولێر ، دۆست و برادەری (حاجی) بووە ئەوەتا لە شیعرێکیدا کە بە ناونیشانی کەرە دێزەوەیە گوتوویەتی :ـ

پێستیشی دەغارێ لە بۆ دەف بیدەمە حاجی
دەکرێتەوە ئەوجا لە مەقام حاجی میزاجی
لێدە دەڤ کەر (پاپخەکوێر) کەتیە ڕەواجی .

(حاجی) ناو ناویش لە سەرەتای مەولوودخوێندنەوەدا ئەم شیعرەی (کانی) بەمەقام دەخوێندەوەو ، کاری دەکردە سەر هەموو گوێگرانی و لەتاوانا موچڕك و تەزوویان بە ناخدا دەهات و مووی لەشیان وەکو نەشتەر ڕادەوەستا :ـ

بەبێ سووچ و گوناه بۆ عاجزی لێم ئەی ستەمکارم
دەخیلتبم ئەگەر عەفووم نەکەی زۆر دڵ بە ئازارم

مامۆستا (مەلا جەردیس) بۆ مێژووی کۆچی حاجی دەڵێ :ـ

سەرلەربەیانی ڕۆژی یەکەمی جەژنی قوربانی ساڵی (1963) حاجی ماڵئاوایی لەشاری هەولێرو هەموو خەڵکی کوردستان کردووەو دەڵێ خۆشم ئامادەی ناشتنی بووم ، بەڵام بە گوێرەی ئەو زانیاریانەی لە کاك (موحەمەد مەلا مستەفا)م وەر گرتووە ، مێژووی کۆچی حاجی بەڕۆژی (1964/4/10) دەزانێ .

خوالێخۆشبووی بلیمەت ، حاجی یەکجار دەستکورت بووەو کوێرەوەری زۆری چێشتووە لە ژیانیا کەوابێ شاعیری بەرز هێمن ڕاست دەکات کە دەڵێ :ـ

هونەرمەندو ژیانی خۆش مەحاڵە
هونەرمەند ڕەنجەڕۆیە ژینی تاڵە
ئەتۆ بزانە ئەوەی ئەهلی هونەربێ
دەبێ یا دەسبەسەر یادەربەدەربێ

بەڵێ کورد دەیان بەڵکو سەدانی وەکو (حاجی) ناودارو بلیمەتی هەبووە بەڵام بەداخەوە دوا کەوتوویی و نەخوێندەواری و دەستکورتی ... ناوی بزرکردوون .

پەراوێزەکان :ـ

1 ـ تەموورە :ـ ئامیرێکی کۆنی سازو ئاوازی کوردییە ، لەوەوە بۆمان دەردەکەوێ کە (خدر بارام) نەك هەر دەنگخۆش و مەقام زان بەڵکو مۆسیقازەنیش بووە .
2 ـ مەلا فەندی : یەکێك بووە لە پیاوە ناودارو دەست ڕویشتووەکانی شاری هەولێر .
3 ـ حاجی ـ مەبەستی حاجی عەبدوڵلای دەف زەنە ، لە بەیتی یەکەم و دووەمی ئەم شیعرەدا (کانی) دەیسەلمێنێ کە حاجی هەم دەف زەن و هەم مەقام زان بووە .
4 ـ پاپخەکوێر : دەف زەنێکی شاگردی حاجی بووەو لە قەڵاتی هەولێردا دانیشتووە ـ (قەڵاتی بووە) .

سەرچاوەکان :ـ

1 ـ گۆرانیەکانم (عەلی مەردان)
2 ـ ڕۆژنامەی ژین ژمارە (55) ساڵی دووەم لە (1972/2/3)دا .
3 ـ گۆڤاری بەیان ژمارە (53)ی کانوونی دووەمی ساڵی (1979) لاپەڕە (76 - 70) .
4 ـ مەقامەکانی سێوەی هونەرمەند .
5 ـ دیوانی (ساڵ هیرانی) لاپەڕە (10) .
6 ـ دیوانی (کانی) لاپەڕە (36) .
7 ـ دانیشتنێکی (1) کاتژمێری لە گەڵ هونەرمەند (ناسری ڕەزازی) کە بەکاسێت تۆمارم کردووە .
8 ـ دیوانی گۆران لاپەڕە (119) ، بۆ فریشتەی مۆسیقا (دەروێش عەبدوڵلا) .